Zbornik sudske prakse

MIŠLJENJE NEZAVISNOG ODVJETNIKA
NILSA WAHLA
od 16. srpnja 2015.[1]

Predmet C-338/14

Quenon K. SPRL
protiv
Citibank Belgium SA
i
Citilife SA, koji je postao Metlife Insurance SA

(zahtjev za prethodnu odluku koji je uputio Cour d'appel de Bruxelles (Belgija)),

„Zahtjev za prethodnu odluku – Samozaposleni trgovački zastupnici – Direktiva 86/653/EEZ – Članak 17. stavak 2. – Pravo trgovačkog zastupnika u slučaju raskida ugovora o zastupanju – Odšteta za stranke ili naknada štete – Kumuliranje – Naknada štete uz odštetu za stranke – Dopuštenost"

1. Čini se kako je već općeprihvaćeno u pravu država članica Europske unije da raskid ugovora o trgovačkom zastupanju može trgovačkom zastupniku prouzročiti znatnu štetu i da mu u takvoj situaciji pripada pravo na novčanu naknadu. Naime, zbog opoziva naloga tom zastupniku, kojim mu se povlači ovlast zastupanja, on može izgubiti tržišni udio koji je do tada ostvario ili održavao, i slijedom toga financijsku korist koju je ostvario poslovnim naporima uloženima zajedno s nalogodavcem.

2. Međutim, izbor između dvaju mehanizma obeštećenja koji je člankom 17. Direktive 86/653/EEZ[2] stavljen na raspolaganje državama članicama – odnosno dodjeljivanja odštete određene na temelju povećanja broja stranaka ili opsega poslovanja koje je ostvario trgovački zastupnik ili pak naknade štete pretrpljene zbog prestanka ugovora – nije bio bez teškoća[3]. Taj izbor i dalje izaziva mnoge dvojbe, kao što pokazuje ovaj zahtjev za prethodnu odluku.

3. Naime, u predmetnom slučaju Cour d'appel de Bruxelles (Belgija) od Suda želi određena pojašnjenja u pogledu tumačenja članka 17. stavka 2. Direktive 86/653. Taj zahtjev upućen je u okviru spora između, s jedne strane, društva Quenon K. SPRL (u daljnjem tekstu: Quenon) i, s druge strane, društava Citibank Belgium SA (u daljnjem tekstu: Citibank) i Citilife SA (u daljnjem tekstu: Citilife), koji je postao Metlife Insurance SA, u vezi s isplatom odštete i naknade štete koje je Quenon zatražio

1 — Izvorni jezik: francuski

2 — Direktiva Vijeća od 18. prosinca 1986. o usklađivanju prava država članica u vezi samozaposlenih trgovačkih zastupnika (SL L 382, str. 17.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 6., svezak 10., str. 45.).

3 — Vidjeti osobito teškoće pri tumačenju o kojima je riječ u Komisijinu izvješću od 23. srpnja 1996. o primjeni članka 17. Direktive 86/653 [COM(96) 364 *final*, str. 10. do 13.; u daljnjem tekstu: izvješće iz 1996.]. Navedeno također potvrđuju kritičke ocjene usporednog postojanja dvaju zakonodavnih pristupa u okviru iste direktive (vidjeti osobito točku 18. Komisijine Komunikacije Europskom parlamentu i Vijeću – Akcijski plan [COM(2003) 68 *final*]).

nakon raskida ugovora o zastupanju koji su sklopili. Točnije, Cour d'appel de Bruxelles poziva Sud da se izjasni o odnosu između sustava odštete predviđenom člankom 17. stavkom 2. točkama (a) i (b) te direktive i eventualne mogućnosti otvorene trgovačkom zastupniku da ostvari naknadu štete u skladu s točkom (c) te iste odredbe.

I – **Pravni okvir**

A – *Pravo Unije*

4. Članak 1. Direktive 86/653 određuje:

„1. Mjere usklađivanja propisane ovom Direktivom primjenjuju se na zakone i druge propise država članica koji uređuju odnose između trgovačkih zastupnika i njihovih nalogodavaca.

2. Za potrebe ove Direktive ‚trgovački zastupnik' znači samozaposleni posrednik koji ima stalno ovlaštenje za posredovanje pri prodaji ili kupnji robe u ime druge osobe, dalje u tekstu ‚nalogodavca', odnosno za posredovanje i sklapanje takvog posla u ime i za račun nalogodavca.

[...]"

5. Članak 17. stavci 1. do 3. te direktive navodi:

„1. Države članice poduzimaju neophodne mjere kako bi osigurale da trgovački zastupnik, nakon raskida ugovora o zastupanju, bude obeštećen sukladno stavku 2. ovog članka, odnosno da mu se nadoknadi šteta sukladno stavku 3. ovog članka.

2.

(a) Trgovački zastupnik ima pravo na odštetu ako i u mjeri u kojoj:

— je nalogodavcu osigurao nove stranke ili je u značajnoj mjeri povećao opseg posla s postojećim strankama te nalogodavac nastavlja ostvarivati znatnu korist od poslovanja s takvim strankama,

i

— plaćanje odštete je pravično uzmu li se u obzir sve okolnosti, a posebno izgubljena provizija trgovačkog zastupnika od poslovanja s takvim strankama. […]

(b) Iznos odštete ne može prelaziti iznos koji odgovara odšteti za jednu godinu izračunatoj na temelju prosječne godišnje naknade za rad trgovačkog zastupnika tijekom prethodnih pet godina, a ako se ugovor izvršava manje od pet godina, odšeta se izračunava na temelju prosjeka za to razdoblje.

(c) Odobrenje ovakve odštete ne sprečava trgovačkog zastupnika da zahtijeva naknadu štete.

3. Trgovački zastupnik ima pravo na naknadu štete koju trpi, a koja je nastala zbog raskida njegovih ugovornih odnosa s nalogodavcem.Smatra se da takva šteta nastaje posebno onda kada do raskida dolazi u okolnostima:

— koje trgovačkom zastupniku uskraćuju proviziju koju bi stekao urednim izvršenjem ugovora o zastupanju osiguravajući tako nalogodavcu znatne koristi vezano uz svoje djelatnosti,

— i/ili koje nisu omogućile trgovačkom zastupniku amortizaciju troškova i rashoda koje je pretrpio s ciljem izvršenja ugovora o zastupanju, a po savjetu nalogodavca.“

B – *Belgijsko pravo*

6. Direktiva 86/653 prenesena je u belgijsko pravo Zakonom o ugovoru o trgovačkom zastupanju od 13. travnja 1995.[4] Njegov članak 20. određuje:

„Nakon raskida ugovora, trgovački zastupnik ima pravo na odštetu ako je nalogodavcu osigurao nove stranke ili je osjetno povećao opseg poslovanja s postojećim strankama i za nalogodavca iz toga proizlaze daljnje znatne koristi.

Ako ugovor sadržava odredbu o zabrani natjecanja, smatra se da nalogodavac ostvaruje znatne koristi, osim ako se ne dokaže suprotno.

Iznos odštete određuje se uzimajući u obzir mjeru u kojoj su povećani opseg poslovanja i broj stranaka.

Odšteta ne može prelaziti jednogodišnji iznos naknade za rad trgovačkog zastupnika, izračunat na temelju prosjeka tijekom prethodnih pet godina, ili, ako je trajanje ugovora manje od pet godina, na temelju prosjeka prethodnih godina. [...]“

7. U skladu s člankom 21. Zakona iz 1995.:

„Ako trgovački zastupnik ima pravo na odštetu iz članka 20., a njezin iznos ne pokriva cjelokupnu stvarno pretrpljenu štetu, on uz tu odštetu, pod uvjetom da dokaže opseg štete na koju se poziva, može ostvariti naknadu štete u visini razlike između iznosa stvarno pretrpljene štete i iznosa te odštete.“

II – **Glavni postupak i prethodna pitanja**

8. Iz podataka koji su pruženi Sudu proizlazi da je društvo Quenon, koje osnovano 1997. u svrhu obavljanja djelatnosti K. Quenona, postalo trgovački zastupnik društava Citibank i Citilife od 1. prosinca 1997. na temelju dvaju različitih ugovora o zastupanju. Bankarske i osiguravateljske djelatnosti objedinjene su u okviru jedne agencije i društvo Quenon primalo je naknadu isključivo u obliku provizije, koju je društvo Citibank isplaćivalo za prodaju bankarskih, a društvo Citilife za prodaju osiguravateljskih proizvoda.

9. Citibank je 9. siječnja 2004. bez prethodne obavijesti i obrazloženja raskinuo ugovor o zastupanju sklopljen s društvom Quenon. Citibank je društvu Quenon isplatio naknadu za raskid ugovora u visini od 95.268,30 eura i odštetu u visini od 203.326,80 eura. Citibank je društvu Quenon zabranio da ga nastavi zastupati i koristiti njegov naziv i žig. Quenon od toga datuma više nije imao pristup informatičkom programu koji mu je omogućavao upravljanje portfeljem Citilifeovih osiguravateljskih proizvoda. Društvo Quenon tvrdi da mu je zato bilo *de facto* nemoguće nastaviti izvršavati osiguravateljski ugovor o zastupanju.

10. Quenon je 20. prosinca 2004. pokrenuo postupak protiv društava Citibank i Citilife pred Tribunal de commerce de Bruxelles (trgovački sud u Bruxellesu) i zatražio da im se pojedinačno ili solidarno naloži plaćanje, u bitnome, naknade zbog povrede otkaznog roka, odštete zbog raskida osiguravateljskog ugovora o zastupanju, dodatne naknade štete kao i provizija koje se odnose na poslove sklopljene nakon prestanka ugovora o zastupanju.

4 — *Moniteur belge* od 2. lipnja 1995., str. 15621., u daljnjem tekstu: Zakon iz 1995.

11. Budući da je njegova tužba bila odbijena 8. srpnja 2009., Quenon je podnio žalbu sudu koji je uputio zahtjev, pri čemu je izmijenio iznose koje je zahtijevao u prvostupanjskom postupku.

12. Iz odluke kojom su upućena prethodna pitanja proizlazi da Quenon u prilog svojoj tužbi tvrdi da iznos odštete koji mu je Citibank isplatio zbog raskida bankarskog ugovora o zastupanju nije dovoljan. Smatra da u skladu s člankom 21. Zakona iz 1995. treba uzeti u obzir naknadu zbog povrede otkaznog roka i odštetu koje se duguju zbog *de facto* raskida njegova osiguravateljskog ugovora o zastupanju kao i cjelokupne štete koju je pretrpio.

13. Tuženici u glavnom postupku pak smatraju da je Quenonovo tumačenje te odredbe nacionalnog prava protivno Direktivi 86/653, koja državama članicama ne dopušta da kumuliraju dva sustava obeštećenja, odnosno sustav odštete i sustav naknade štete.

14. Stoga se po mišljenju suda koji je uputio zahtjev postavljaju pitanja može li se Direktiva 86/653 tumačiti na način da se njome propisuje obveza naknade cjelokupne štete koju je pretrpio trgovački zastupnik i mogu li države članice, ako ne postoji povreda nalogodavca, predvidjeti dodjeljivanje odštete u visini od najviše jednogodišnje naknade isplaćivane trgovačkom zastupniku, eventualno uvećane za iznos naknade štete koja pokriva razliku između iznosa stvarno pretrpljene štete i iznosa spomenute odštete.

15. U tim je okolnostima Cour d'appel de Bruxelles (Belgija) odlučio prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:

„[1.] Treba li članak 17. [Direktive 86/653] tumačiti tako da je nacionalni zakonodavac ovlašten propisati da nakon raskida ugovora trgovački zastupnik ima pravo na odštetu za stranke čiji iznos ne može prelaziti iznos jednogodišnje naknade za rad i, ako iznos te odštete ne pokriva cjelokupnu stvarno pretrpljenu štetu, na naknadu štete u visini razlike između stvarno pretrpljene štete i iznosa te odštete?

[2)] Točnije, treba li članak 17. [stavak] 2. [točku] (c) [Direktive 86/653] tumačiti tako da dodjelu naknade štete uz odštetu za stranke uvjetuje postojanjem povrede ugovora ili kvazidelikta na strani nalogodavca koji je u uzročnoj vezi sa zatraženom naknadom štete kao i postojanjem štete različite od one za koju je isplaćena paušalna odšteta za stranke?

[3)] U slučaju [potvrdnog] odgovora na potonje pitanje, mora li povreda biti različita od jednostranog raskida ugovora, kao na primjer davanje prekratkog otkaznog roka, davanje preniske naknade za otkazni rok i odštete za stranke, postojanje ozbiljnih razloga na strani nalogodavca, zlouporaba prava na raskid ugovora ili bilo koja druga vrsta povrede, a osobito povrede tržišne prakse?

16. Pisana očitovanja podnijeli su Quenon, Citibank, belgijska i njemačka vlada te Europska komisija.

III – **Analiza**

A – *Nadležnost Suda*

17. Komisija je izrazila dvojbe u vezi s dopuštenošću zahtjeva za prethodnu odluku. Ona tvrdi da situacija o kojoj je riječ u glavnom postupku ne ulazi u područje primjene Direktive 86/653, s obzirom na to da bankarske i osiguravateljske djelatnosti kojima se bavio Quenon za račun društava Citibank i Citilife predstavljaju obavljanje usluga a ne „prodaj[u] i kupnj[u] robe", koje su jedine djelatnosti na koje se odnosi članak 1. stavak 2. te direktive. Njemačka vlada iznijela je slična razmatranja, ali formalno nije istaknula prigovor nenadležnosti.

18. Smatram da se te dvojbe mogu jednostavno otkloniti.

19. Kao što su to osnovano istaknuli njemačka vlada i Komisija, Zakon iz 1995., koji prenosi Direktivu 86/653 u belgijski pravni poredak, sukladno svojem članku 1.[5] primjenjuje se bez razlike i na one trgovačke zastupnike koji su za račun nalogodavaca ovlašteni kupovati ili prodavati robu i na one koji su ovlašteni pružati usluge.

20. Sud se radi ujednačenog tumačenja u više navrata proglasio nadležnim za odlučivanje o zahtjevima za prethodnu odluku glede odredbi prava Unije u situacijama u kojima se činjenično stanje iz glavnog postupka nalazilo izvan njegova područja primjene, ali u kojima su spomenute odredbe prava Unije bile primjenjive na temelju nacionalnog prava, koje je upućivalo na sadržaj prava Unije[6].

21. Što se tiče odredbi kojima se Direktiva 86/653 prenosi u belgijski pravni poredak, dovoljno je istaknuti da je Sud, oslanjajući se na rješenja primijenjena u predmetima u kojima su donesene presude Poseidon Chartering[7] i Volvo Car Germany[8], već u presudi Unamar[9] smatrao da, iako se pitanje koje je postavio sud koji je uputio zahtjev nije odnosilo na ugovor o prodaji ili kupnji robe, nego na ugovor o trgovačkom zastupanju u vezi s obavljanjem usluga pomorskog prijevoza, to nije mijenjalo činjenicu da je belgijski zakonodavac prilikom prenošenja odredbi te direktive u nacionalno pravo odlučio u obje vrste situacija postupati jednako.

22. Stoga smatram da je Sud nadležan za odlučivanje o ovom zahtjevu za prethodnu odluku.

B – *Prethodna pitanja*

23. Sud koji je uputio zahtjev želi dobiti određena pojašnjenja u vezi s tumačenjem članka 17. stavka 2. Direktive 86/653. Iako je Sud u nekoliko navrata[10] bio pozvan odlučiti o mjerama obeštećenja koje države članice trebaju usvojiti na temelju članka 17. te direktive, ovo je prvi put da se od njega traži da odluči o dosegu članka 17. stavka 2. točke (c), koji propisuje da „odobrenje [odštete za stranke] ne sprečava trgovačkog zastupnika da zahtijeva naknadu štete."

24. Prvo prethodno pitanje odnosi se na opseg zahtjeva za naknadu štete iz te odredbe (prvi aspekt). Drugo i treće pitanje odnose se pak na pravila o odgovornosti koja se primjenjuju na taj zahtjev (drugi aspekt).

1. Prvi aspekt (prvo pitanje): opseg i granice kumuliranja odštete za stranke i zahtjeva za naknadu štete na temelju članka 17. stavka 2. točke (c) Direktive 86/653

25. Valja podsjetiti da je članak 17. Direktive 86/653 dio odredbi koje imaju odlučujuću važnost u općoj strukturi te direktive jer određuju razinu zaštite za koju je zakonodavac Unije smatrao da ju je razumno osigurati trgovačkim zastupnicima u okviru uspostavljanja jedinstvenog tržišta[11].

5 — U skladu s tom odredbom, trgovački zastupnik ovlašten je za *„posredovanje i eventualno sklapanje poslova* u ime i za račun nalogodavca" (moje isticanje).

6 — Vidjeti u tom smislu osobito presude Dzodzi (C-297/88 i C-197/89, EU:C:1990:360, t. 36.); SC Volksbank România (C-602/10, EU:C:2012:443, t. 86. i navedenu sudsku praksu), kao i Nolan (C-583/10, EU:C:2012:638, t. 45.).

7 — C-3/04, EU:C:2006:176, t. 14. do 17.

8 — C-203/09, EU:C:2010:647, t. 23. do 26.

9 — C-184/12, EU:C:2013:663, t. 30.

10 — Vidjeti osobito presude Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605); Poseidon Chartering (C-3/04, EU:C:2006:176); Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199); Semen (C-348/07, EU:C:2009:195); Volvo Car Germany (C-203/09, EU:C:2010:647), i Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663).

11 — Vidjeti presudu Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, t. 39.).

26. Kao što je to Sud u više navrata presudio, pri tumačenju članka 17. Direktive 86/653 potrebno je spomenuti ciljeve koji se žele postići tom direktivom.

27. U tom pogledu je od presude Bellone i Ingmar [12] općeprihvaćeno da je njezin cilj dvostruk: naime, njome se ne želi samo zaštiti interese trgovačkih zastupnika u njihovim odnosima s nalogodavcima (*cilj zaštite trgovačkog zastupnika*), nego i promicati sigurnost trgovačkih poslova i olakšati trgovinu između država članica usklađivanjem nacionalnih zakonodavstava (*cilj usklađivanja u svrhu, među ostalim, pravne sigurnosti*).

28. Kao što je to presudio Sud, članak 17. Direktive 86/653, koji države članice obvezuje da uspostave mehanizam obeštećenja trgovačkog zastupnika nakon raskida njegova ugovora, treba tumačiti s obzirom na taj dvostruki cilj [13].

29. Osim toga, valja istaknuti da je članak 17. Direktive 86/653 dio skupa odredbi usklađivanja koje su obvezujuće i predstavljaju minimum. Stoga je zaštita predviđena direktivom obvezujuća ne samo za države članice, koje mogu predvidjeti samo strožu zaštitu, nego također obvezuje stranke ugovora o trgovačkom zastupanju, koje prije isteka ugovora ne mogu od nje odstupiti na štetu trgovačkog zastupnika (vidjeti članak 19. Direktive 86/653).

30. To ne mijenja činjenicu da članak 17. te direktive, koji je rezultat kompromisa, s obzirom na različite pristupe koji su do tada primjenjivani u pravu država članica [14], potonjima ostavlja na izbor dva rješenja: sustav *odštete* koja se određuje u skladu s kriterijima navedenima u stavku 2. tog članka, preuzet iz njemačke prakse, ili mehanizam *naknade štete* u skladu s kriterijima utvrđenima u stavku 3. istog članka, sličan onomu koji postoji u francuskom pravu. Sud je potvrdio alternativnu narav tog sustava obeštećenja, jasno istaknuvši da članak 17. spomenute direktive zabranjuje kumuliranje dodjeljivanja odštete iz stavka 2. tog članka i naknade štete iz stavka 3. istog članka [15].

31. Međutim, smatram da je cilj mjera usklađivanja propisanih člankom 17. Direktive 86/653, osobito radi ujednačavanja uvjeta tržišnog natjecanja i povećanja sigurnosti trgovačkih poslova, samo uskladiti uvjete za obeštećenje trgovačkog zastupnika u slučaju gospodarske štete koja je neposredna posljedica raskida ugovornog odnosa s nalogodavcem i, u konačnici, gubitka stranaka.

32. Drugim riječima, usklađivanje uvjeta za obeštećenje trgovačkih zastupnika koje proizlazi iz te direktive iscrpno je samo u pogledu takozvane odštete „za stranke“. Njime se ne želi urediti sve moguće načine naknade štete koju su pretrpjeli trgovački zastupnici koji postoje na temelju zakonodavstva država članica o izvanugovornoj ili ugovornoj odgovornosti. Stoga, trgovački zastupnici kojima je ugovor raskinut zadržavaju mogućnost da na temelju mjerodavnog nacionalnog prava pokrenu postupak radi utvrđivanja odgovornosti svojih nalogodavaca kako bi dobili obeštećenje različito od onog koje je obuhvaćeno odštetom za stranke iz članka 17. stavka 2. Direktive 86/653.

33. U vezi s tim treba istaknuti da, iako je sustav uspostavljen člankom 17. Direktive obvezujući i uspostavlja određeni okvir, njime se ne utvrđuju pojedinosti u vezi s načinom izračuna odštete za raskid ugovora. Države članice stoga unutar okvira utvrđenog tom odredbom raspolažu određenom marginom prosudbe [16].

12 — C-215/97, EU:C:1998:189, t. 13. i. 17., kao i C-381/98, EU:C:2000:605, t. 20. i 23.

13 — Presude Semen (C-348/07, EU:C:2009:195, t. 14. i 31.) kao i Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, t. 37.).

14 — Vidjeti izvješće iz 1996. , str. 1. Za potpuniji pregled pristupa koji su primjenjivani u državama članicama vidjeti de Theux, A., *Le statut européen de l'agent commercial – Approche critique de droit comparé*, Facultés universitaires Saint-Louis, 1992., osobito str. 280. i sljedeće.

15 — Presude Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, t. 20.) i Semen (C-348/07, EU:C:2009:195, t. 15.).

16 — Presude Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, t. 21.); Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, t. 34. i 35.); Semen (C-348/07, EU:C:2009:195, t. 18.), kao i Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, t. 40.).

34. To po mojem mišljenju vrijedi kako za postojeća pravila za izračun odštete iz članka 17. stavka 2. Direktive 86/653, s obzirom na to da točka (b) te odredbe određuje samo njezin najveći iznos, tako i za eventualno kumuliranje te odštete sa zahtjevom za naknadu štete iz točke (c) te iste odredbe. Kao što je Komisija istaknula u svojem izvješću iz 1996., članak 17. stavak 2. točka (c) Direktive 86/653 uređuje situacije u kojima nacionalno pravo trgovačkom zastupniku dodjeljuje pravo na naknadu štete zbog raskida ugovora ili povrede otkaznog roka predviđenog tom direktivom.

35. Kao što je bilo moguće osnovano istaknuti [17] odšteta predviđena u članku 17. stavku 2. Direktive 86/653 sa stajališta trgovačkog zastupnika prije svega ima za cilj kompenzaciju. Naime, iz uvjeta za dodjeljivanje odštete predviđenih u Direktivi 86/653 (trgovački zastupnik morao je osigurati nove stranke ili u znatnoj mjeri povećati opseg posla s postojećim strankama, trgovački zastupnik nastavlja ostvarivati znatnu korist od poslovanja nakon raskida ugovora o zastupanju , nepostojanje okolnosti koje isključuju pravo na obeštećenje utvrđenih u članku 18. Direktive) proizlazi da je cilj te odštete, koja se često naziva „odšteta za stranke“, prije svega kompenzirati prethodno uloženi trud trgovačkog zastupnika u mjeri u kojoj nalogodavac čak i nakon raskida ugovora o trgovačkom zastupanju nastavlja ostvarivati gospodarske koristi na temelju spomenutog uloženog truda i, istodobno spriječiti da dođe do stjecanja bez osnove ili oportunističkog ponašanja u trenutku raskida ugovora. Kada ne bi postojala obveza obeštećenja trgovačkog zastupnika nakon raskida ugovora o zastupanju, nalogodavac bi mogao nastaviti ostvarivati koristi čijem je stvaranju trgovački zastupnik na neki način pridonio, a da potonjem ne mora platiti ikakvu naknadu.

36. Pravo na odštetu utvrđeno Direktivom 86/653 stoga ne obuhvaća svu štetu prouzročenu spomenutom zastupniku u slučaju raskida njegova ugovornog odnosa s nalogodavcem, već samo onu štetu koja je neposredno nastala gubitkom stranaka.

37. Slijedom toga, bilo je moguće osnovano istaknuti da sustav naknade štete iz članka 17. stavka 3. te direktive, koji nije povezan samo s gubitkom stranaka i koji nije ograničen u pogledu iznosa, obuhvaća sve gubitke koje je trgovački zastupnik pretrpio i da se u određenim aspektima može činiti povoljnijim za trgovačkog zastupnika [18].

38. Stoga smatram da se gornja granica određena u članku 17. stavku 2. točke (b) Direktive 86/653, odnosno godišnja naknada za rad, odnosi samo na odštetu za stranke i ne ograničava naknadu štete koja bi trebala imati različit cilj od onog koji ima ta odšteta. Slijedom toga, ne može se isključiti da trgovački zastupnik, kao što je to predviđeno u članku 17. stavku 2. točki (c) te direktive, uz tu odštetu može tražiti naknadu štete radi pokrivanja druge štete. Iako s obzirom na harmonizaciju na temelju članka 17. spomenute direktive kumuliranje dvaju zahtjeva koja su oba usmjerena na popravljanje štete koja proizlazi iz gubitka stranaka nije moguće, treba utvrditi da je moguće podnijeti dva zahtjeva čiji je predmet popravljanje različitih šteta.

39. Osim toga, čini mi se da iz sadržaja i strukture članka 17. Direktive 86/653 dovoljno jasno proizlazi da je zahtjev za naknadu štete iz članka 17. stavka 2. točke (c) spomenute direktive predviđen kao eventualna dopuna dodjeli odštete i da kao takav nije ograničen najvišim iznosom odštete iz točke (b) tog istog stavka. Kao što je to spomenuo Quenon, iz pripremnih akata Direktive 86/653 proizlazi da je zakonodavac Unije naposljetku odlučio da neće prihvatiti dio prvotnog prijedloga Komisije koji je predviđao apsolutnu gornju granicu odštete [19].

17 — Vidjeti osobito mišljenje nezavisnog odvjetnika M. Poiaresa Madura u predmetu Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2005:641, t. 14. do 19.), i nezavisnog odvjetnika Y. Bota u predmetu Volvo Car Germany (C-203/09, EU:C:2010:315, t. 50.).

18 — Vidjeti osobito Gardiner, C., „Compensation commercial agents under the Commercial Agents Directive – Uncertainty continues“, *Commercial Law Practitioner*, 2006., 8, str. 195.

19 — Vidjeti članke 28., 30. i 31. prijedloga direktive Vijeća o usklađivanju prava država članica u vezi (samozaposlenih) trgovačkih zastupnika, koji je Komisija podnijela Vijeću 17. prosinca 1976. (SL 1977., C 13, str. 2.).

40. Osim toga, iz sudske prakse Suda proizlazi da kada se države članice odluče za jednu od mogućnosti iz tog članka 17., odšteta smije biti samo jednaka ili veća od one koja proizlazi iz primjene stavka 2. istog članka [20]. Uporaba izraza „veća“ znači da je usklađivanje na temelju Direktive 86/653 minimalno i da države članice imaju mogućnost da uz posebnu odštetu iz te odredbe predvide i zahtjev za naknadu štete u skladu s točkom (c) te odredbe [21].

41. To bi osobito trebao biti slučaj kada trgovački zastupnik smatra da je – neovisno o odšteti koju je dobio za povećanje broja stranaka ili konsolidaciju nalogodavčevih postojećih stranaka i za gubitak buduće zarade, na koju ima pravo na temelju samog ugovora o trgovačkom zastupanju – pretrpio posebnu štetu po raskidu ugovora. Spomenuti članak 17. ne sprečava trgovačkog zastupnika da u odnosu na nalogodavca ostvari dodatna prava na naknadu štete kako bi dobio naknadu svoje imovinske ili neimovinske štete koja prelazi pravo na odštetu nakon raskida ugovora. Tako su kao primjeri posebne štete koja se može popraviti u okviru zahtjeva za naknadu štete podnesenog u skladu s člankom 17. stavkom 3. točkom (c) Direktive 86/653 bili navedeni neamortizirani investicijski troškovi koje je imao zastupnik, naknada zbog povrede otkaznog roka koja se duguje otpuštenim zaposlenicima i troškovi u vezi s ugovorom o najmu i zakupu [22].

42. Čini se da je u glavnom predmetu riječ o takvom slučaju , u kojem je iznenadan raskid ugovora o zastupanju u bankarskim poslovima imao za posljedicu to da je izvršavanje ugovora o zastupanju u području osiguranja, koju je Quenon sklopio s tuženim društvima, bilo *de facto* nemoguće. U predmetnom se slučaju šteta na koju se poziva Quenon može analizirati na način da se njezinim popravljanjem želi ostvariti ne samo naknada štete koja neposredno proizlazi iz raskida ugovora o zastupanju u bankarskim poslovima i gubitka buduće dobiti, nego i naknada neizravne štete koja se sastoji od nemogućnosti izvršenja ugovora o zastupanju u području osiguranja i popratne štete nastale zbog povrede otkaznog roka.

43. Međutim, treba pojasniti da se zahtjevom podnesenim na temelju članka 17. stavka 2. točke (c) Direktive 86/653 ne smije zaobići pravilo o zabrani kumuliranja utvrđeno sudskom praksom jer bi inače došlo do prekomjerne novčane kompenzacije u korist zastupnika, što bi bilo protivno cilju koji se želi ostvariti tom direktivom. Šteta na koju se poziva u tom zahtjevu stoga se treba jasno razlikovati od štete obuhvaćene odštetom. Osim toga, kada bi se prihvatilo da se dodatnom naknadom štete iz te odredbe također može kompenzirati gubitak buduće naknade za rad, to bi dovelo do povrede gornje granice iznosa odštete predviđene Direktivom 86/653.

44. Zaključno, članak 17. Direktive 86/653 ne bi se smio protiviti nacionalnom zakonodavstvu koje u slučaju raskida ugovora o zastupanju predviđa da zastupnik, uz dodjelu odštete za stranke čiji iznos ne može biti veći od njegove jednogodišnje naknade za rad, također ima pravo na dodjelu naknade štete radi popravljanja stvarno pretrpljene štete koja nije bila pokrivena tom odštetom.

45. Što se tiče pitanja može li naknada štete, kada se kumulira s odštetom za stranke, biti veća od najvećeg iznosa utvrđenom u članku 17. stavku 2. točki (b) direktive, čini mi se dovoljno jasnim da se gornja granica utvrđena tom odredbom odnosi samo na odštetu za stranke i ne ograničava iznos dodatne naknade štete, koja ima drukčiji cilj od onog koji ima ta odšteta. Budući da se taj zahtjev odnosi na štetu koja se razlikuje od one obuhvaćene odštetom za stranke, moguće je da ukupni iznos koji se dodijeli zastupniku bude veći od tog praga.

20 — Presuda Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, t. 32.).

21 — Kao što sam napomenuo u svojem mišljenju u predmetu Unamar (C-184/12, EU:C:2013:301, t. 52.), mehanizam koji je predviđen Direktivom 86/653 trgovačkom zastupniku osigurava samo *minimalno obeštećenje* i ne sprečava države članice da u svojim zakonodavstvima predvide dodatno obeštećenje.

22 — Crahay, P., „La rupture du contrat d'agence commerciale“, *Les dossiers du Journal des tribunaux*, br. 65., Larcier 2008.

46. S obzirom na ta razmatranja, predlažem da se na prvo pitanje odgovori da članak 17. Direktive 86/653 treba tumačiti na način da se ne protivi nacionalnom zakonodavstvu koje predviđa da trgovački zastupnik nakon raskida ugovora o zastupanju ima pravo na odštetu za stranke čiji iznos ne može prelaziti iznos jednogodišnje naknade za rad kao i, ako iznos te odštete ne pokriva cjelokupnu stvarno pretrpljenu štetu, na naknadu štete.

2. Drugi aspekt (drugo i treće pitanje): zahtjev postojanja povrede i kvalificiranost te povrede u svrhu dodjele naknade štete

47. Svojim drugim pitanjem sud koji je uputio zahtjev želi znati zahtijeva li se u okviru zahtjeva za naknadu štete na temelju članka 17. stavka 2. točke (c) Direktive 86/653, s jedne strane, dokaz povrede na strani nalogodavca koja je u uzročnoj vezi sa štetom na koju se poziva i, s druge strane, postojanje štete koja je različita od one obuhvaćene paušalnom odštetom za stranke.

48. Čini mi se da je odgovor na to pitanje prilično jasan. Kao što su to istaknuli Quenon, belgijska i njemačka vlada te Komisija, ta direktiva ne sadržava nikakve detalje o sustavu odgovornosti koji se primjenjuje u okviru zahtjeva za naknadu štete koje je trovački zastupnik podnio na temelju članka 17. stavka 2. točke (c) Direktive 86/653.

49. Države članice stoga su, pod uvjetom da poštuju načela ekvivalentnosti i djelotvornosti, slobodne u okviru utvrđenom spomenutom direktivom odrediti uvjete koji se primjenjuju na zahtjev za naknadu štete, poput zahtjeva postojanja povrede, kvalificiranosti te povrede i opsega štete koja se može nadoknaditi.

50. S druge strane, kao što sam prethodno napomenuo, šteta na koju se poziva na toj osnovi mora biti različita od one koja neposredno proizlazi iz raskida ugovora o zastupanju i koja je već obuhvaćena odštetom za stranke, jer će u suprotnome doći do kumulativne primjene obaju mogućnosti predviđenih direktivom, što je zabranjeno.

51. Svojim trećim pitanjem sud koji je uputio zahtjev ima dvojbe u vezi s naravi i težinom povrede koji se zahtijevaju u okviru zahtjeva za naknadu štete podnesenog na temelju članka 17. stavka 2. točke (c) Direktive 86/653.

52. S obzirom na odgovor na drugo pitanje, nije potrebno odgovoriti na treće pitanje.

IV – **Zaključak**

53. Uzimajući u obzir sva ta razmatranja, predlažem Sudu da na pitanja koja je postavio Cour d'appel de Bruxelles odgovori na sljedeći način:

Članak 17. Direktive Vijeća 86/653/EEZ od 18. prosinca 1986. o usklađivanju prava država članica u vezi samozaposlenih trgovačkih zastupnika ne protivi se nacionalnom zakonodavstvu koje predviđa da trgovački zastupnik nakon raskida ugovora o zastupanju ima pravo na odštetu za stranke čiji iznos ne može prelaziti iznos jednogodišnje naknade za rad kao i, ako iznos te odštete ne pokriva cjelokupnu stvarno pretrpljenu štetu, na naknadu štete.

Članak 17. stavak 2. točku (c) Direktive 86/653 treba tumačiti na način da dodjeljivanje odštete za stranke uvjetuje postojanjem štete koja se razlikuje od one nadoknađene tom odštetom, ali ne i postojanjem povrede ugovora ili kvazidelikta na strani nalogodavca koji je u uzročnoj vezi sa zatraženom naknadom štete.